
Pest eller sjolera?

SPRÅKSPALTEN

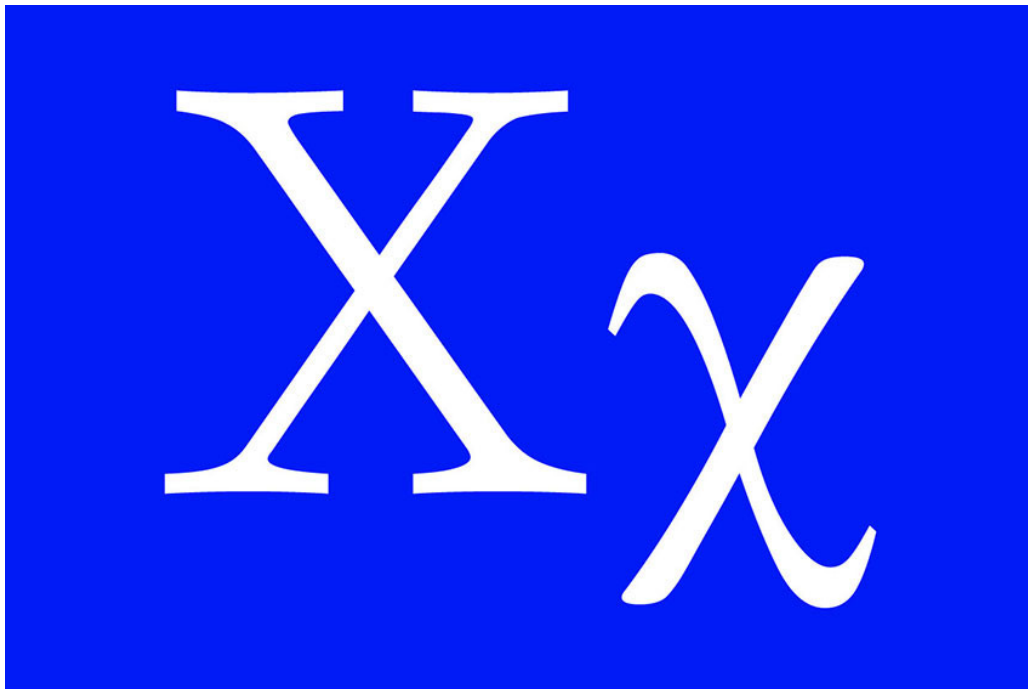
NIKOLAI RAVN AARSKOG

n.r.aarskog@medisin.uio.no

Nikolai Ravn Aarskog er stipendiat ved Institutt for klinisk medisin, Universitetet i Oslo og lege i spesialisering ved Akuttmedisinsk avdeling, Oslo universitetssykehus, Ullevål.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Norske ord med prefikset *kol-*, slik som *kolera*, *kolecystitt* og *acetylkolin*, bør uttales med «k», ikke «kj» eller «sj». Dermed bør de også staves med *k-*, ikke *ch-*.

Illustrasjon: Tidsskriftet

Prefikset *kol-/chol-* stammer fra det gammelgreske ordet for galle, *χολή*, latinisert til *cholé*. På norsk uttales og staves prefikset på mange ulike måter. Jeg har hørt galleveisbetennelse omtalt som både «kolangitt», «kjolangitt» og

«sjolangitt» og sett det stavet som både *kolangitt* og *cholangitt*. Den store variasjonen i uttale og stavemåte bekreftes av flere autoritative kilder, slik som Store medisinske leksikon (1), Tidsskriftets ordliste (2), Norsk medisinsk ordbok (3), Medisinsk ordbok (4), Gyldendals store medisinske ordbok (5) og termbasen SNOMED CT (6).

Som leger bør vi være konsekvente i vår omgang med medisinske faguttrykk. Store variasjoner i uttale og stavemåte kan vanskeliggjøre faglig kommunikasjon og føre til misforståelser. For ord med prefikset *kol-/chol-* vil vi være tjent med en opprydning.

Uttale

Den greske bokstaven χ ble på klassisk attisk gresk uttalt som en såkalt aspirert ustemt velar plosiv (7, s. 18–26), som vi i dag ville hørt som en hard «k»-lyd. Bokstaven *k* er svært lite brukt på latin, og bokstaven χ ble i stedet latinisert til *chi*. I latinske ord er derfor bokstavkombinasjonen *ch* oftest en translitterasjon av bokstaven χ i greske lånnord. Den klassiske greske uttalen med en hard «k»-lyd ble beholdt i klassisk latin (8, s. 26–27). Dette innebærer at korrekt historisk uttale av latinske ord med prefikset *chol-*, slik som *ductus choledochus* og *Vibrio cholerae*, er med «k» og ikke med «kj» eller «sj».

Flere latinske importord med prefikset *chol-* har blitt en del av norsk dagligtale, slik som *kolera*, *kolesterol*, *melankoli* og *kolerisk*. Disse ordene uttales konsekvent med «k»-lyd på norsk. Ingen ville vel finne på å snakke om «høyt kjolesterol» eller sykdommen «sjolera». For latinske importord i medisinsk fagterminologi, slik som *kolangitt* og *acetylkinolin*, praktiseres uttale med både «k», «kj» og «sj» tilfeldig om hverandre.

En mulig forklaring på at prefikset *kol-/chol-* noen ganger uttales med «kj»-lyd på norsk, kan være at den greske uttalen av χ med historien har endret seg. På moderne gresk uttales bokstaven med en slags «kj»-lyd foran fremre vokaler som «i» og «e» (7, s. 29), slik som i ordet $\chiειρουργική$ /*cheirourgikí*. Denne uttalen gjenfinnes også på norsk i ordet *kirurgi*. Foran bakre vokaler som «a» og «o», som i ordet $\chiολή$ /*cholé*, uttales imidlertid bokstaven χ på moderne gresk med en «ch»-lyd svarende til lyden i det tyske komponistnavnet Bach (7, s. 18), noe som ikke gjøres på norsk.

I Tidsskriftet ble det i 1995 hevdet at uttalen av *kol-/chol-* med «kj»-lyd skyldtes påvirkning fra tysk, og at «alle norske leger (og pasienter og pleiepersonell influert av dem)» praktiserte denne uttalen (9). Etter 1995 har norsk i stadig større grad blitt påvirket av engelsk, slik at påvirkningen fra tysk og andre språk har blitt mindre. I dag kan man neppe hevde at uttalen av *kol-/chol-* med «kj»-lyd er noe «alle norske leger» gjør.

Uttalen av *kol-/chol-* med «sj»-lyd er muligens en konsekvens av uttalen med «kj», da disse lydene i økende grad sammenfaller på norsk, slik som «kjole/sjole» og «kino/sjino» (10). En annen forklaring kan være at noen

engelske og franske lånord som staves med *ch*- uttales med «sj», slik som *charterreise* og *champagne*, og at denne uttalen også påvirker uttalen av lånord fra andre språk som latin.

Det finnes ingen offisielle regler for uttale på norsk (11). Om vi likevel skal forsøke å enes om en norm for uttale av prefikset *kol-/chol-*, synes jeg at det er logisk å ta utgangspunkt i den klassiske uttalen med «k», ikke minst fordi dette er den uttalen som praktiseres i norsk dagligtale.

Stavemåte

Ifølge Språkrådets prinsipper for norvagisering skal utenlandske importord i størst mulig grad gis norsk ordform (12), slik som det franske *sjåfør* (fra *chauffeur*). I praksis hender det imidlertid ofte at et importord beholder sin opprinnelige stavemåte, slik som det engelske *chips*. Det kan derfor hevdes at latinske importord med prefikset *chol-* korrekt kan staves med *ch-* på norsk. Ord som *kolecystitt/cholecystitt* og *kolangitt/cholangitt* har imidlertid allerede blitt delvis norvagisert ved at den latinske endelsen *-itis* er byttet ut med den norske *-itt*. Jeg mener at norvagiseringen bør fullføres og styres av uttalen som bør være med «k». Dermed bør ordene, i tråd med Språkrådets mål om samsvar mellom tale og skrift (12), staves *kol-* og ikke *chol-*.

Takk til personen som med spørsmålet «Hæ, erre' sjålledåkkus du mener!?» inspirerte meg til å skrive dette innlegget. Takk også til Caroline Ramnæs, som ga meg tittelen til innlegget.

REFERENCES

1. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no> Lest 12.4.2024.
2. Tidsskriftet. Ordliste. <https://tidsskriftet.no/annet/ordliste> Lest 12.4.2024.
3. Øyri A, Braut GS, Ellingsen DK. red. Norsk medisinsk ordbok. 9. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget, 2011.
4. Nylenna M. Medisinsk ordbok. 8. utg. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2017.
5. Lindskog BI. Gyldendals store medisinske ordbok. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk, 2003.
6. Snomed International. SNOMED CT Norwegian edition. <https://browser.ihtsdotools.org/> Lest 12.4.2024.
7. Allen WS. Vox Graeca: a guide to the pronunciation of classical Greek. 3. utg. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
8. Allen WS. Vox Latina: a guide to the pronunciation of classical Latin. 2. utg. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
9. Stavem P, Brosstad F, Fausa O et al. Gresk-latinske ord på chol-. Tidsskr Nor Legeforen 1995; 115: 1141–2.

10. Språkrådet. Skal vi på sjino? Om sammenfallet av sj-lyd og kj-lyd. <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/skal-vi-pa-sjino-om-sammenfallet-av-sj-lyd-og-kj-lyd/> Lest 12.4.2024.
 11. Språkrådet. Uttaleråd. <https://sprakradet.no/godt-og-korrekt-sprak/praktisk-sprakbruk/uttalerad/> Lest 12.4.2024.
 12. Sandøy H. Norsk skrivemåte av importord – norvagisering. Oslo: Språkrådet, 2004.
-

Publisert: 27. februar 2025. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.24.0214

Mottatt 16.4.2024, første revisjon innsendt 20.6.2024, godkjent 5.9.2024.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 9. februar 2026.